

بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک‌های تجاری - مناطق آزاد تجاری - صنعتی (مورد مطالعه - شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش)

دکتر فروغ رستمیان*   داود طبسی**

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۰۲/۱۳   تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۰۳/۱۱

چکیده

این تحقیق به بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در بانک‌های تجاری مناطق آزاد تجاری - صنعتی کیش طی سال‌های ۸۶-۱۳۸۰ می‌پردازد. در این تحقیق پرونده‌هایی را که مرجع صدور مصوبه آنها کمیته اعتباری مدیریت شعب بوده و بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش دارند، انتخاب نموده و با مراجعه به پرونده‌های این مشتریان، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استخراج شد. در انتها ۵۸ پرونده مطالبات معوق طی دوره زمانی مذکور بصورت تصادفی مشخص و مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی، تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها نتایج تحقیق نشان داد که: بین نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، مدت زمان اعتبارات اعطایی، نوع موارد استفاده از اعتبار، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی، با مطالبات معوق رابطه وجود دارد.

واژگان کلیدی: مطالبات معوق، نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، شعب بانک ملت.

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال نویسنده اصلی و مسئول مکاتبات.

** کارشناس ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

۱- مقدمه

اهمیت و حساسیت نظام بانکی در تنظیم روابط و مناسبات اقتصادی داخلی هر کشور از یک طرف و تأثیر به سزای آن در صحنه اقتصاد جهانی و تسهیل و ارتقای سطح تجارت بین المللی از طرف دیگر؛ باعث گردیده تا صاحب نظران اقتصادی، بانک ها را به عنوان یکی از عوامل توسعه اقتصادی و شکل گیری ظرفیت و توان تولید کشورها به حساب آورند. بانک ها به عنوان یکی از مهم ترین ابزارهای اجرای سیاست های پولی در اختیار دولت و سیستم اقتصادی هر کشور می باشند، زیرا از یک طرف پس اندازهای کوچک و وجوه سرگردان موجود در دست مردم را جمع آوری کرده و از سوی دیگر در راستای اجرای سیاست های اقتصادی و اعتباری تنظیم شده و تکلیفی، منابع مالی لازم را به بخش های مورد نظر تخصیص داده و ناگزیر با یک سری مسائل و مشکلاتی مواجه می گردند که توجه به آنها ضروری است. یکی از مهم ترین مشکلات اساسی که امروزه بانک ها با آن مواجه هستند، مشکل مطالبات معوق^۱ است (داودی کسبی، ۱۳۸۳).

بانکی که مطالبات معوق کمتری داشته باشد می تواند منابع آزاد شده خود را در سایر فعالیت های جدید سرمایه گذاری کرده و یا تعهدات بیشتری جهت پرداخت قبول نماید که به تبع این امر موجب افزایش توان برنامه ریزی بانک در رابطه با مصرف منابع و یا قبول تعهدات و تحصیل درآمد خواهد شد. از اینرو، در این تحقیق قصد داریم به شناسایی و یافتن مهم ترین عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک های تجاری زمینه پردازیم.

۲- هدف پژوهش

پرداختن به مسئله وصول مطالبات در کنار جذب منابع برای بانک از اهمیت بالایی برخوردار می باشد و این کار نباید جزو کارهای حاشیه ای و جانبی شعب بانک

۱. Outstanding Claims

بررسی رابطه میان مدیریت جریان‌های نقدی و هزینه‌های بدهی در ۱۷۵

محسوب گردد. به همین دلیل می‌بایست وصول مطالبات معوق بانک یا جلوگیری از ایجاد مطالبات جدید به مراتب بیشتر از جذب منابع برای بانک اهمیت داشته باشد، بنابراین این تحقیق به بررسی و شناسایی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق می‌پردازد.

۳- چارچوب نظری پژوهش

مطالبات معوق نشان دهنده تعهداتی است که مصرف کننده تسهیلات ایفا ننموده است. مطالبات معوق می‌تواند شامل بخش‌های خصوصی و دولتی باشد که هر یک از آنها ممکن است از منابع تسهیلات تکلیفی یا منابع عادی بانک استفاده نموده باشند و در موعد مقرر نسبت به واریز اقساط خود اقدام ننموده است.

تعویق در باز پرداخت تسهیلات دریافتی گاه‌ها متاثر از عادات فرهنگی نادرست گیرندگان تسهیلات در باز پرداخت به موقع تسهیلات می‌باشد. از سویی دیگر ناطمینانی و ریسک‌های متعدد موجود در اقتصاد کشور که توان هرگونه برنامه ریزی را از واحدهای اقتصادی گرفته است نیز تاثیر بسزایی در رشد مطالبات معوق داشته است (هاشمی، ۱۳۸۰).

رکود تورمی علاوه بر این که موجب کندی کسب و کار و افزایش هزینه‌ها می‌گردد، تامین منابع لازم برای باز پرداخت تسهیلات را دشوار می‌سازد. همچنین ارزان بودن نرخ تسهیلات بانکی از یک سو موجب افزایش تقاضا برای تسهیلات بانکی شده و از سوی دیگر تمایل به حفظ تسهیلات فراتر از سررسید را افزایش می‌دهد (صوری و غلامی، ۱۳۷۶).

فقدان سیاست‌های بانکی معقول و نوین در کشور که بانک‌ها را به تصاحب وثایق (خصوصاً ملکی) تسهیلات گیرندگان تشویق می‌نماید، ضعف کارشناسی بانک‌ها در مورد ارزیابی طرح‌های توجیهی متقاضیان وام، اعطای وام‌های دستوری (چه از سوی دولت و چه گروه‌های ذینفع) بدون توجه به توجیه آنها از دیگر عوامل تشدید کننده رشد مطالبات معوق می‌باشند.

بانک‌ها به دلیل آن که مهم‌ترین بنگاه‌های اقتصادی در تامین مالی معاملات هستند، با وجود تمامی تمهیدات نتوانسته‌اند از ورود حساب مطالبات معوق در ساختار مالی خود ممانعت بعمل آورند و روند رشد مانده مطالبات معوق در آنها طی سال‌های اخیر شتاب فزاینده‌ای به خود گرفته و به یکی از بزرگترین معضلات این بانک‌ها تبدیل شده است؛ به نحوی که مجموع این مطالبات بیش از ۲۵ تا ۳۰ درصد از حجم کل تسهیلات پرداختی این بانک‌ها را به خود اختصاص داده است (اداره کل آموزش، ۱۳۸۷).

راکد شدن بخشی از منابع بانک‌ها که در واقع امانات و سپرده‌های مردم نزد آنها می‌باشد، از چندین جهت می‌تواند موجب ضرر و زیان بانک‌ها شود. این موارد در سیستم بانکی به شرح زیر هستند:

ضمن آنکه از گردش صحیح پول در سیستم بانکی جلوگیری می‌کند، در حقیقت باعث قطع جریان حیاتی بانک می‌شود. همچنین به دلیل لزوم پرداخت سودهای علی‌الحساب و قطعی به سپرده‌گذاران از یک سو و عدم وصول سود تسهیلات معوق شده از سوی دیگر، سود آوری بانک را تحت الشعاع قرار می‌دهد، همچنین راکد شدن منابع بانک‌ها باعث عدم امکان سرویس دهی به مشتریان اصیل و جذب منابع و مشتریان جدید از اعطای تسهیلات، در بخش‌های مختلف می‌شود و روند گسترش و توسعه سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی کشور از طریق منابع بانکی را مختل می‌سازد. امکاناتی برای بی‌تفاوت‌ها و متخلفین و کسانی که تعهد کافی در مقابل جامعه احساس نمی‌کنند فراهم می‌کند. موجب فرار مشتریان اصیل بانک که ضامن بعضی از این افراد شده‌اند و در حقیقت خارج شدن منابع بانک در اثر این مطالبات می‌شود (روحی زهرایی، ۱۳۷۸).

به همین خاطر بانک‌ها سعی می‌کنند تا میزان بدهی خود به شرکت‌ها و سازمان‌ها را به نیم درصد یا کمتر کاهش دهند و در نتیجه تدابیر امنیتی زیادی را بر شرکت‌ها برای جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق برقرار می‌کنند (برادشاو، ۲۰۰۰)^۱ در نتیجه استفاده از

۱. Bradshaw

این تدابیر، شرکت‌ها بر اساس میزان مطالبات معوق خود رتبه بندی می‌شوند. عواملی که در ایجاد مطالبات معوق دخالت دارند شامل عوامل قابل کنترل یا عوامل درون سازمانی و عوامل غیر قابل کنترل یا عوامل برون سازمانی می‌باشند. عوامل قابل کنترل موثر در مطالبات معوق شامل ضعیف بودن رابطه بانک با مشتریان و نبود پیگیری‌های مداوم بانک از آن‌ها، گرفتن اعتبار و وام از سایر موسسات مالی و بانک‌ها و حتی سایر شرکت‌ها و عدم پرداخت به موقع این وام‌ها در سررسید آنها (فری، ۲۰۰۸)، عدم بررسی دقیق و واقع بینانه در توجیه فنی، اقتصادی و مالی طرح توسط کارشناسان و عدم نظارت فنی و صحیح به منظور آگاهی از وضعیت کسب و کار مشتری در طول زمان استفاده از تسهیلات بخصوص در بخش‌های تجاری، واقعیت نداشتن مورد مصرف تسهیلات و اصولاً کاذب بودن تسهیلات اعطایی، عدم نظارت کافی بر بازپرداخت تسهیلات، عدم رعایت دقیق مقررات و ضوابط اعطایی تسهیلات، عدم نظارت کافی بر پرداخت و بازپرداخت اعطایی تسهیلات، عدم بررسی دقیق در مورد عملکرد ضامن متعهد و بطور کلی تضمین‌های ضعیف در این رابطه، عدم پوشش وثیقه‌ای کافی، نقص یا بی‌توجهی در صدور اسناد وثیقه و اخذ مدارک لازم و رعایت ضوابط لازم در تنظیم اسناد وثیقه مانند نقص سفته‌ها و یا اسناد ثبتی دیگر، مشاع بودن وثایق و عدم امکان تصرف یا فروش آن در بعضی موارد عوامل مهمی در ایجاد مطالبات معوق می‌باشند.

عوامل غیر قابل کنترل موثر در ایجاد مطالبات معوق نیز شامل مواردی از قبیل انحراف در مسیر مصرف تسهیلات توسط متقاضی در اثر اشکالات بنیادی، مسائل و مشکلاتی که به صورت ناخواسته و به تبع سیاست‌های اقتصادی ناشی از تعدیل ارز که باعث کمبود شدید نقدینگی برای سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و در نهایت رکود بازار و ایجاد وقفه در اجرای برنامه‌های پیش‌بینی شده می‌باشد، عدم امکان فروش یا حراج بعضی از اموال تملیک شده و عدم پیگیری قاطع و مستمر واحدهای

بانک ها به خاطر جنبه های حقوقی و مقرراتی جاری در دادگاه ها و محاکم قضایی می باشند (هدایتی، ۱۳۸۱).

۳-۱- پیشینه پژوهش

در مطالعه ای تحت عنوان "بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک رفاه"، اطلاعات ۸۵ شرکت که از بانک رفاه تسهیلات دریافت نموده و قادر نبوده اند بدهی خود را به موقع پرداخت نمایند، در بازه زمانی ۸۱-۱۳۷۶ از منابع معتبر جمع آوری گردید. نتایج تحقیق نشان داد که نوع فعالیت اقتصادی و نوع وثیقه در ایجاد مطالبات معوق نقشی ندارند و عواملی مانند مدت زمان کوتاه تر، پرداخت تسهیلات جهت تامین سرمایه در گردش، نوع عقد، عدم نظارت بر نحوه استفاده از تسهیلات و عدم پیگیری در ایجاد مطالبات معوق موثر است (داودی، ۱۳۸۳).

بررسی علل افزایش مطالبات معوق بانک صادرات ایران در ۵ سال ۱۳۷۶-۱۳۷۲ و راه های کاهش آن پرداخت. جامعه آماری بانک صادرات ایران بوده که از طریق پرسشنامه و سوال از دریافت کنندگان تسهیلات و مدیران بانک ها نتایج بدست آمده است. ایجاد مطالبات معوق به طور کلی ناشی از علل و عوامل مختلفی است که هر کدام در ایجاد آن نقش داشتند و موثر می باشند. دسته ای از این عوامل مربوط به درون سازمان هستند که می توان با اتخاذ تدابیر مناسب و به کارگیری روش های کارآمد و سیستم های اعتباری کارآمد، آموزش و ارتقای دانش و بینش کارکنان و جهت به حداقل رساندن مطالبات همت گماشت، دسته ای دیگر عوامل برون سازمانی هستند که مدیریت سیستم چندان کنترل بر روی آن نداشته که تاثیر این دسته از عوامل در ایجاد مطالبات معوق چشمگیر و قابل توجه می باشد (روحی زهرایی، ۱۳۷۸).

۴- فرضیات پژوهش

با توجه به مطالعات انجام گرفته مبتنی بر تحقیقات قبلی و مصاحبه های انجام شده با

۱۷۹ ..... بررسی رابطه میان مدیریت جریان‌های نقدی و هزینه‌های بدهی در ...

مدیران ارشد بخش اعتباری بانک و کسب شواهدی در خصوص موضوع، اقدام به تدوین فرضیات تحقیق گردید که به شرح زیر می باشد:

۱. بین نوع فعالیت های اقتصادی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
۲. بین مدت زمان اعتبارات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
۳. بین نوع موارد استفاده از اعتبار اعطا شده و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
۴. بین نوع اعتبار پرداختی (عقود) و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
۵. بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
۶. بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

۵- روش پژوهش

از لحاظ نوع روش با توجه به این که در تحقیق حاضر قصد بررسی عوامل تاثیرگذار در ایجاد مطالبات معوق و در نهایت ارائه راهکار در جهت پیشگیری از پیدایش مطالبات جدید به منظور مصرف بهینه در بخش های مختلف اقتصادی را دارد، از اینرو تحقیق حاضر از نوع پیمایشی، توصیفی و همبستگی است.

۶- قلمرو پژوهش

این پژوهش بنا به ضرورت به بررسی تسهیلات اعطایی، بیان انواع تسهیلات اعطایی و و مبانی نظری آن و همچنین شناسایی عوامل مطالبات پرداخته و کلیه شعب بانک ملت مناطق آزاد کیش طی سال های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ به دلیل ارتباط با موضوع کاری محقق و سهولت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز پرداخته است.

۷- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق شرکت ها و افرادی هستند که مصوبات اعطایی تسهیلات توسط مدیریت شعب بانک ملت برای آنها صادر شده است. لازم به ذکر است که این افراد و شرکت ها در کلیه شعب منطقه آزاد کیش مورد بررسی قرار گرفته اند. نمونه گیری در این جامعه آماری بر اساس افراد و شرکت هایی است که بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش داشتند که از طریق مراجعه به دفاتر حسابداری شعب تعیین و استخراج شدند که حدوداً ۱۶۵ شرکت بودند. این تعداد را در فرمول حجم نمونه قرار داده که نمونه نهایی ۵۸ شرکت بدست آمد (رابطه ۱):

$$n = \frac{NZ^2\alpha/2.P.Q}{e^2(N-1) + Z^2\alpha/2.P.Q} = 58 \quad (1)$$

سپس با مراجعه به پرونده های این مشتریان که بصورت تصادفی انتخاب گردیده- اند، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده ها استخراج شد.

۸- تجزیه و تحلیل آماری داده ها

تجزیه و تحلیل با استفاده از آمار استنباطی و استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۱۵ انجام شد. برای تحلیل داده ها از آزمون کای ۲، تحلیل همبستگی اسپیرمن، تحلیل واریانس، شاخص های مرکزی و پراکندگی و آزمون فرض آماری استفاده شده است.

۹- نتایج کلی تجزیه و تحلیل آماری داده ها

نتایج به دست آمده در ۵۸ شرکت مورد بررسی این تحقیق بیانگر این است که فرضیه- های تحقیق پذیرفته شده است. بنابراین مرتبط بودن مطالبات معوق با عوامل مطرح شده در فرضیه ها با داده های نمونه گیری شده و آزمون فرضیه ها پشتیبانی شده است. آمار توصیفی متغیر وابسته پژوهش در جدول ۱ و توزیع فراوانی آنها در نمودار ۱ نشان داده شده است.

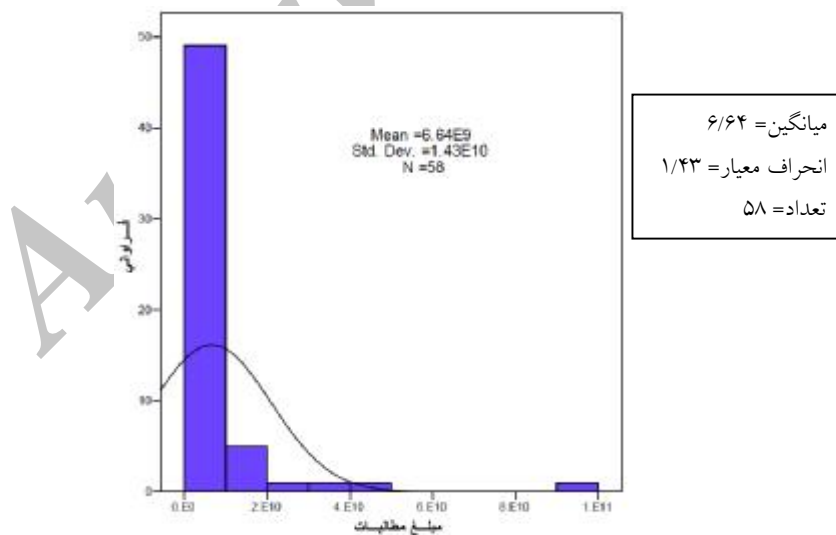

جدول ۱- شاخص‌های آماری متغیر مطالبات معوق نمونه‌گیری پژوهش

شماره	نام شاخص	مقادیر و شاخص
۱	میانگین	۶/۶۴
۲	انحراف استاندارد	۱۴/۳
۳	واریانس	۲۰/۵۵
۴	چولگی	۴/۶۲۲
۵	خطای استاندارد چولگی	۰/۳۱۴
۶	کشیدگی	۲۵/۵۷
۷	خطای استاندارد کشیدگی	۰/۶۱۸
۸	ضریب چولگی	۱۴/۷۱۹
۹	ضریب کشیدگی	۴۱/۳۷
۱۰	تعداد	۵۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نمودار ۱- توزیع فراوانی مطالبات معوق نمونه

منبع: یافته‌های پژوهشگر

۱۰- تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش

فرضیه اول: بین نوع فعالیت های اقتصادی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری

وجود دارد.

با توجه به بررسی های صورت گرفته مشخص شد که بیشترین پرونده های مطالبات معوق در بخش بازرگانی و خدمات بوده (۴۶ پرونده) که نتایج و بررسی ها حاکی از تاثیر بیشتر این بخش بر روی مطالبات معوق بود. همچنین با بررسی های بیشتر و استفاده از آزمون های دقیق تر مشخص شد که بخش بازرگانی و خدمات با داشتن مطالبات معوق بالاتر، اثر بیشتری بر روی مطالبات معوق بانک ملت داشته است. به همین خاطر بایستی رویه های جدید و استاندارد در اعطای تسهیلات در بخش بازرگانی و خدمات بکار گرفته شود، تا از این طریق بتوان کنترل بیشتر در مراحل اعطای تسهیلات انجام داده و از ایجاد مطالبات معوق بیشتر در این بخش جلوگیری شود.

همانگونه که در جدول ۲ نشان داده شده است، آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با درجه آزادی ۴ مقدار ۹/۴۸۸ و در سطح ۹۹ درصد اطمینان برابر با ۱۳/۲۷۷ می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای ۱۱۸/۰۳۴ مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی ۹/۴۸۸ و ۱۳/۲۷۷ با درجه آزادی ۴ است، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول ۲- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه اول تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	نوع فعالیت
آماره χ^2	۱۱۸/۰۳۴	-۱۰/۶	۱۱/۶	۱	کشاورزی
درجه آزادی	۴	-۱/۶	۱۱/۶	۸	صنعت و معدن
سطح خطا	۰/۰۰۰	۳۲/۴	۱۱/۶	۴۶	خدمات و بازرگانی
آماره بحرانی در دو سطح		-۹/۶	۱۱/۶	۲	مسکن و ساختمان
$\chi^2_{95\%,4}$	۹/۴۸۸	-۱۰/۶	۱۱/۶	۱	صادرات
$\chi^2_{99\%,4}$	۱۳/۲۷۷			۵۸	جمع
فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد شده است. بنابراین فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.					نتیجه آزمون

منبع: یافته‌های پژوهشگر

در فرضیه دوم: بین مدت زمان اعتبارات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی‌داری وجود دارد.

مطالبات معوق در مدت زمان ۱ الی ۳ سال از مطالبات معوق مدت زمانی کمتر از یک سال و مطالبات معوق مدت زمانی بیش از ۳ سال بیشتر بوده است. با عنایت به بررسی بعمل آمده و مصاحبه با مدیران ارشد بانک این تصور بعید به نظر نمی‌رسد که غالب تسهیلات در بخش خدمات و بازرگانی و از نوع عقد مضاربه و اعتبارات اسنادی اعطا شده و تسهیلات گیرندگان پس از فروش کالای موضوع هر یک از عقود فوق می‌بایست نسبت به تسویه بدهی خود اقدام می‌نمودند که با توجه به مدت زمان باقیمانده تا سررسید اعتبار مبادرت به سرمایه‌گذاری مجدد سرمایه فوق در زمینه دیگر، از جمله

مسکن می نمایند و این امر به دلیل لزوم توقف حداقل یک ساله در ساخت مسکن موجب تاخیر در باز پرداخت تسهیلات دریافتی می گردد. بدین لحاظ با نظارت مستمر در حین خرج اعتبار و اخذ و تایق محکم تر می توان به صورت موقت چاره جویی کرد. همانگونه که در جدول شماره ۳ ملاحظه می گردد، آماره بحرانی آزمون مجذور کای در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با درجه آزادی ۲ مقدار ۵/۹۹۱ و در سطح ۹۹ درصد اطمینان برابر با ۹/۲۱۰ می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای ۳۰/۴۴۸ مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی در هر دو سطح است، بنابراین تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است. نتایج آزمون کای دو در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه دوم تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	مدت زمان اعتبارات
۳۰/۴۴۸	آماره χ^2	۲/۷	۱۹/۳	۲۲	کمتر از یکسال
۲	درجه آزادی	۱۵/۷	۱۹/۳	۳۵	بین ۱ تا ۳ سال
۰/۰۰۰	سطح خطا	۱۸/۳	۱۹/۳	۱	بیشتر از سه سال
نتیجه آزمون: فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد و فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.				۵۸	جمع
			$\chi^2_{99\%,2}$	$\chi^2_{95\%,2}$	آماره بحرانی در دو سطح
			۹/۲۱۰	۵/۹۹۱	

منبع: یافته های پژوهشگر

فرضیه سوم: بین نوع موارد استفاده از اعتبار اعطا شده و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

بررسی جامعه آماری تحقیق نشان داد که مطالبات معوق مربوط به سرمایه در گردش بسیار بیشتر از تسهیلات در راستای خرید دارایی ثابت بوده است. در این زمینه نیز بانک مهم‌ترین رویه‌هایی که شرکت‌ها و افراد برای پول خود در بخش سرمایه در گردش برنامه‌ریزی می‌کنند را شناسایی و با مشخص کردن این عوامل، و ارائه مشاوره و راهکارهای عملی همزمان با اعطای تسهیلات در این بخش‌ها، کنترل بیشتری را در نظر می‌گیرد. نتیجه آزمون کای دو برای فرضیه سوم در جدول ۴ نشان داده شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد آماره بحرانی آزمون مجذور کای در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با درجه آزادی ۲ مقدار ۳/۸۴۱ و در سطح ۹۹ درصد اطمینان برابر با ۶/۶۳۵ می‌باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای ۴۳/۱۰۳ مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی در هر دو سطح است، بنابراین تابع نمونه‌ای آزمون در هر دو سطح ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول ۴- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه سوم تحقیق

شاخص‌های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	نوع استفاده
آماره χ^2	۴۳/۱۰۳	۲۵	۲۹	۵۴	سرمایه در گردش
درجه آزادی	۱	-۲۵	۲۹	۴	سرمایه ثابت
سطح خطا	۰/۰۰۰			۵۸	جمع
نتیجه آزمون: فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد و فرضیه مخالف تحقیق پذیرفته شده است.			$\chi^2_{99\%,1}$	$\chi^2_{95\%,1}$	آماره بحرانی در دو سطح
			۶/۶۳۵	۳/۸۴۱	

منبع: یافته‌های پژوهشگر

فرضیه چهارم: بین نوع اعتبار پرداختی (عقود) و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

نتایج بررسی ها نشان می دهد که مطالبات معوق ناشی از اعتبار اسنادی بیشتر از انواع دیگر اعتبارات پرداختی است. بعد از اعتبارات اسنادی بیشترین مطالبات مربوط به مضاربه بوده است. اما باید توجه داشت که از میان انواع اعتبارات پرداختی تنها بخش های اعتبارات اسنادی، مضاربه و فروش اقساطی بیشتر از همه بوده و در سایر بخش ها نزدیک به صفر بوده است. مدیران بانک ها بایستی در این سه بخش رویه های کنترلی بیشتری برقرار کرده و مورد مصارف شرکت ها را از این سه طریق شناسایی و در مورد سایر وام گیرندگان خدمات مشاوره ای ارائه دهند تا از ایجاد مطالبات معوق بیشتر جلوگیری شود. همان گونه که در جدول شماره ۵ نشان داده شده است، آماره بحرانی آزمون مجذورکای در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با درجه آزادی ۶ مقدار ۱۲/۵۹۲ و در سطح ۹۹ درصد اطمینان برابر با ۱۶/۸۱۲ می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای ۶۷/۲۷۶ مشاهده شده است. با توجه به این که آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی با درجه آزادی ۴ است، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول ۵ - نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه چهارم تحقیق

شاخص‌های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	نوع اعتبار
آماره χ^2	۶۷/۲۷۶	۶/۷۰	۸/۳	۱۵	مضاربه
درجه آزادی	۶	-۲/۳۰	۸/۳	۶	مشارکت مدنی
سطح خطا	۰/۰۰۰	۱/۷۰	۸/۳	۱۰	فروش اقساطی
آماره بحرانی در دو سطح		-۸/۳۰	۸/۳	۰	اجاره به شرط
$\chi^2_{95\%,6}$	۱۲/۵۹۲	-۷/۳۰	۸/۳	۱	جعاله
$\chi^2_{99\%,6}$	۱۶/۸۱۲	-۸/۳۰	۸/۳	۰	قرض الحسنه
نتیجه آزمون فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد شده است. بنابراین فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.		۱۷/۷۰	۸/۳	۲۶	اعتبار اسنادی
				۵۸	جمع

منبع: یافته‌های پژوهشگر

فرضیه پنجم: بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات معوق رابطه

معنی داری وجود دارد.

نتایج بررسی‌ها نشان داد که بیشترین نوع وثیقه دریافتی مربوط به سفته بوده است. البته بعد از آن ملک به عنوان بیشترین وثیقه دریافت شده است. مدیران بانک‌ها بایستی در راستای کاهش مطالبات اقدام به استفاده از سایر وثایقی که به نوعی قابلیت نقدشوندگی بیشتری دارند، نمایند تا از این طریق در زمان ایجاد مطالبات اقدام به نقدکردن وثیقه کرده و بخشی از این مطالبات رفع گردد. در این جا تنها در ۸ پرونده، ملک به عنوان وثیقه در نظر گرفته شده است. نتایج آزمون کای دو در جدول ۶ اشاره

دارد که آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با درجه آزادی ۷ مقدار ۱۴/۰۶۷ و در سطح ۹۹ درصد اطمینان برابر با ۱۸/۴۷۵ می باشد. با محاسبات انجام گرفته، آماره مجذور کای ۱۱۲/۴۸۳ مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی با درجه آزادی ۴ است، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول ۶- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه ششم تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	وثایق دریافتی
۱۱۲/۴۸۳	آماره χ^2	۰/۸	۷/۳	۸	ملک
۷	درجه آزادی	۲۵/۸	۷/۳	۳۳	سفته
۰/۰۰۰	سطح خطا	-۷/۳	۷/۳	۰	قرارداد لازم الاجرا
آماره بحرانی در دو سطح		-۷/۳	۷/۳	۰	سپرده
۱۴/۰۶۷	$\chi^2_{95\%7}$	-۳/۳	۷/۳	۴	ملک+سفته
۱۸/۴۷۵	$\chi^2_{99\%7}$	-۴/۳	۷/۳	۳	ملک+سپرده
نتیجه آزمون فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد شده است. بنابراین فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.		-۰/۳	۷/۳	۷	سفته+سپرده
		-۴/۳	۷/۳	۳	ملک،سفته،سپرده
				۵۸	جمع

منبع: یافته های پژوهشگر

فرضیه ششم: بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

مطالبات معوق در دوره زمانی تحقیق بیشتر تحت تاثیر نوسانات یورو بوده تا دلار و این می تواند بیشتر به گرایش چند سال اخیر شرکت ها و دولت به استفاده یورو به جای دلار بر گردد. این نتیجه نشان می دهد که با افزایش یا کاهش در نوسانات این دو ارز، مطالبات معوق نیز افزایش یا کاهش می یابد. البته با وجود بحران در دوره های اخیر نمی توان به ارزهای خارجی چندان اطمینان کرد، اما بدلیل آن که شرکت ها بسیاری از کالاهای خود را از خارج از کشور وارد می نمایند، نمی توان مانع از استفاده این ارزها شد. اما می توان با توصیه و پیشنهادات مالی خوب و کمک گیری از سازمان بورس و سایر سازمان های تحلیل گر اقتصادی و مالی، اطلاعات مناسبی را به شرکت ها و وام گیرندگان ارائه داد تا در آینده از ایجاد مطالبات معوق بیشتر برای بانک ها جلوگیری کرد. نتایج آزمون این فرضیه در جدول شماره ۷ نشان داده شده است. برای بررسی رابطه بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارز یورو و نرخ ارز دلار از آزمون آماری همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. شدت همبستگی اسپیرمن بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارز یورو با مقدار ۰/۹۶۴ و مطالبات معوق ریالی و نرخ ارز دلار با مقدار ۰/۸۹۳ در سطح ۰/۰۱ خطا مثبت و معنی دار است. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق به عنوان فرضیه صحیح حفظ شده است. در نتیجه می توان ادعا کرد که بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارز یورو و همچنین نرخ ارز دلار رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. یعنی با کاهش و افزایش نرخ ارز یورو و همچنین نرخ ارز دلار، مطالبات معوق نیز کاهش یا افزایش می یابد.

جدول ۷- آزمون رابطه بین مطالبات معوق ریالی و ارزی با نوسانات نرخ ارز یورو و نرخ ارز دلار

آزمون همبستگی اسپیرمن				متغیر
نرخ ارز دلار		نرخ ارز یورو		مطالبات معوق ریالی
سطح خطا	ضریب رابطه	سطح خطا	ضریب رابطه	
۰/۰۰۰	۰/۸۹۳	۰/۰۰۰	۰/۹۶۴	
۰/۰۰۰	- ۰/۳۰	۰/۰۰۰	- ۰/۷۵۹	مطالبات معوق ارزی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

خلاصه نتایج تحقیق در جدول ۸ نشان داده شده است:

جدول ۸- نتایج آزمون فرضیات

نتیجه آزمون	مقایسه نسبت‌ها		فرضیه‌های تحقیق
	فرضیه تحقیق	فرضیه صفر	
	$p_o \neq p_e$	$p_o = p_e$	
تائید		×	بین نوع فعالیت اقتصادی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید		×	بین مدت زمان اعتبارات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید		×	بین نوع موارد استفاده از اعتبار و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید		×	بین نوع اعتبار پرداختی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید		×	بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
	$r_s \neq 0$	$r_s = 0$	
تائید		×	بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوق رابطه معناداری

منبع: یافته‌های پژوهشگر

۱۱- بحث و نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر که به بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش طی سال‌های ۸۶-۱۳۸۰ پرداخته شده است، پرونده‌های نمونه-گیری شده با توجه به نوع فعالیت‌های اقتصادی به بخش‌های اقتصادی کشاورزی، صنعت و معدن، مسکن و ساختمان، خدمات و بازرگانی، صادرات و واردات تقسیم بندی شده است. بیشترین شرکت‌ها با بدهی معوقه به بانک، در بازرگانی و خدمات و صنعت و معدن فعالیت داشته‌اند. کمترین تعداد این شرکت‌ها در شرکت‌های صادرکننده بوده‌اند. با توجه به دوره زمانی اعتبارات، پرونده‌ها به سه گروه کوتاه مدت (کمتر از یک سال)، میان مدت (بین یک سال تا سه سال) و بلندمدت (بیش از سه سال) تقسیم بندی گردیده است. از میان پرونده‌های نمونه‌گیری شده ۲۲ پرونده در فاصله کمتر از یک سال، ۳۵ پرونده در فاصله بین یک تا سه سال و ۱ پرونده در فاصله بیشتر از سه سال تسهیلات دریافت نموده‌اند. با توجه به نوع اعتبار پرداختی به مضاربه، مشارکت مدنی، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، قرض الحسنه و اعتبار اسنادی تقسیم بندی گردیده است. بیشترین نوع اعتبار پرداختی به صورت اعتبار اسنادی و کمترین آن‌ها در بخش‌های اجاره به شرط تملیک و قرض الحسنه (صفر) بوده است. تنها یک پرونده به صورت جعاله اعتبار را دریافت کرده است.

با توجه به نوع موارد استفاده تسهیلات، تسهیلات پرداختی به تسهیلات گیرندگان جهت تامین سرمایه در گردش مورد نیاز یا خرید دارایی ثابت به آن‌ها پرداخت می-گردد. بیشترین مورد استفاده مربوط به سرمایه در گردش و کمترین آن مربوط به سرمایه ثابت بوده است. با توجه به نظارت بر تسهیلات پرداخت شده، دسته بندی نحوه نظارت، به صورت انجام گرفته و انجام نگرفته آمده است. تنها در یک پرونده نظارت صورت گرفته و در سایر پرونده‌ها نظارتی صورت نگرفته است. در ارتباط با نوع وثایق دریافتی برای تضمین در بازپرداخت تسهیلات اعطایی، وثایق به شکل‌های: ملک، سفته، قرارداد لازم الاجرا، سپرده، ملک و سفته، ملک و سپرده، سفته و سپرده، و ملک و سفته و سپرده

از شرکت‌ها دریافت می‌کنند. بیشترین نوع وثیقه دریافتی مربوط به سفته بوده و کمترین مورد آن مربوط به ملک و سپرده و وثیقه ملک، سفته و سپرده بوده است. در مورد وثایق قرارداد لازم الاجرا و سپرده هیچ‌گونه موردی وجود نداشته است.

در این تحقیق پرونده‌هایی که مرجع صدور مصوبه آنها کمیته اعتباری مدیریت شعب بوده و بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش دارند، انتخاب گردید و با مراجعه به پرونده‌های این مشتریان، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استخراج شد. در انتها ۵۸ پرونده مطالبات معوق طی دوره زمانی مذکور بصورت تصادفی مشخص و مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی، تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها نتایج تحقیق نشان داد که: بین نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، مدت زمان اعتبارات اعطایی، نوع موارد استفاده از اعتبار، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی، با مطالبات معوق رابطه وجود دارد. به سازمان‌های جامعه آماری پیشنهاد می‌شود که از نیروهای تحصیل کرده و آشنا به مسائل مالی جهت تهیه گزارش اطلاعات اعتباری در اداره کل اطلاعات اعتباری و اداره اعتبارات مناطق استفاده کنند. با بازنگری و تعدیل بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های موجود به نحوی از اعطای تسهیلات به افراد غیر واجد شرایط خودداری کنند. دستورالعملی بمنظور ایجاد مسئولیت در خصوص مأمورین ارزیابی املاک مشتریان اعتباری تهیه و تدوین نمایند، وثایق سهل‌البیع اخذ کنند، برحساب‌های سررسید گذشته کنترل، پیگیری و نظارت دقیق داشته و با مدیونین قبل از انتقال بدهی به سرفصل مطالبات معوق مذاکره کنند، سررسیدها و وضعیت حساب‌های مشتریان از نظر نقدینگی را کنترل نمایند، علت معوق شدن اقساط توسط رئیس شعبه را فوراً مورد بررسی قرار دهند، اقدام به تشکیل کلاس‌های آموزشی در خصوص چگونگی اقدام کارکنان در رابطه با وصول مطالبات معوق نمایند، نسبت به آموزش پرسنل اجرای احکام مناطق بانک در شناسایی اموال بلامعارض مشتریان بدهکار اقدام نمایند، به

۱۹۳ ..... بررسی رابطه میان مدیریت جریان‌های نقدی و هزینه‌های بدهی در ...

ضامن در ارتباط با معوق شدن تسهیلاتی که ضمانت نموده اند به موقع اطلاع رسانی کنند، بهترین روش حقوقی در جهت وصول مطالبات را انتخاب و از انجام اقدامات موازی پرهیز کنند.

با توجه به سیاست های اقتصادی دولت در هر یک از برنامه های توسعه و توجه بیشتر به هر یک از بخش های اقتصادی در هر یک از برنامه‌های توسعه پیشنهاد می‌گردد، تحقیقی در زمینه نقش فعالیت‌های اقتصادی در ایجاد مطالبات معوق در دوره های مختلف توسعه صورت گیرد و همچنین مقایسه‌ای بین دوره های مختلف صورت پذیرد. ایجاد مطالبات معوق می تواند ناشی از عوامل مختلفی باشد. دسته ای از این عوامل درون سازمانی می باشند که با اتخاذ تدابیر مناسب و بکارگیری روش های کارآمد و غیره می توان آنها را کنترل نمود و دسته ای دیگر عوامل برون سازمانی هستند که مدیریت سیستم کنترلی بر روی آن نداشته و به مسائل و مشکلات گیرنده تسهیلات مربوط می شود. پیشنهاد می گردد تحقیقی در مورد عوامل برون سازمانی بانک که در ایجاد مطالبات معوق تاثیر دارد، صورت گیرد. تحقیق حاضر عوامل درون سازمانی بانک را مورد بررسی قرار داده است.

نهایتاً بانک ها جهت اعطای تسهیلات به شرکت ها بایستی قدرت مالی آن ها را مورد بررسی قرار دهند و این امر با تجزیه و تحلیل اقلام صورت های مالی قابل اتکا امکان پذیر است. برای این که صورت های مالی شرکت ها قابل اتکا باشد باید صورت های مالی آنها مورد حسابرسی قرار گیرد و بانک ها صورت های مالی حسابرسی شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. پیشنهاد می گردد تحقیقی در زمینه نقش صورت های مالی حسابرسی شده شرکت ها جهت کمک به مدیران بانک ها برای تجزیه و تحلیل و تصمیم بهینه در اعطای تسهیلات و جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق صورت گیرد.

منابع

- اداره کل آموزش، (۱۳۸۷)، "تبیین برنامه عملیاتی بانک ملت".
- داودی کسبی، علی اصغر، (۱۳۸۳)، "بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در بانک رفاه"، دانشگاه آزاد مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری.
- روحی زهرایی، عباس، (۱۳۷۸)، "بررسی علل افزایش مطالبات معوق بانک صادرات ایران در ۵ سال ۷۲-۷۶ و راه های کاهش آن"، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت بازرگانی.
- هدایتی، علی اصغر سفری، حسن کلهر، محمود بهمنی، (۱۳۸۱)، "عملیات بانکی داخلی - ۲ (تخصیص منابع)"، موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، چاپ پنجم.
- Boot, A. W. A. (2000), "Relationship Banking: What Do We Know?", *Journal Of Financial Intermediation* , 9, No. 1, pp. 7-25.
- Boot, A. W. A., and Thakor, A. V. (2000), "Can Relationship Banking Survive Competition?", *Journal Of Finance LV*, pp. 679-713.
- Bradshaw, Ted.k(2002), "The Contribution Of Small Business Loan Guarantees to Economic Development", *Economic Development Quarterly*, Vol. 16 No. 4, November 2002 , pp. 360-369.
- Ferri, Giovanni, Kang, Tae Soo and Kim, In-June (2008), " The Value of Relationship Banking during Financial Crises: Evidence from the Republic of Korea ", *Università Degli Studi Di Bari (Italy)*, p.1.